

Tırhala Sancağı İdarecileri

(1395-1600)*

Muhittin Kul*

ORCID: 0000-0003-0538-8684

Öz

Günümüzde Yunanistan'ın Tesalya bölgesinin ortasında yer alan Tırhala, bulunduğu coğrafi konumdan dolayı, zirai, iktisadi ve stratejik açıdan birçok iktidarın dikkatini çekmiştir. Bu durum, şehrin ve etrafının ele geçirilmesi için oldukça fazla mücadeleler verilmesine sebebiyet vermiştir. Osmanlılar Rumeli'ye çıktuktan kısa bir müddet sonra yayılım alanında içerisinde yer alan Tırhala, 1395 tarihinde “*Tesalya Fatih*” olarak da adlandırılan Turahan Bey tarafından ele geçirilmiştir. Tırhala'nın ele geçirilişi sonrası Osmanlı akıncıları fazla zaman kaybetmeden Tesalya ovasındaki birçok şehri devletin sınırlarına katmıştır. Ele geçirilen bu yerler sancak sistemi içerisinde yapılandırılmış ve sancağın merkezi de Tırhala olarak konumlandırılmıştır. Bunun yanında, sancağın oluşturulması akabinde, devlet tarafından, sancağın yönetimi için idareciler görevlendirilmiştir. Bu makalede, Tırhala Sancağının XVII. yüzyıla kadarki gelişimi, sancağı idare eden beylerin isimleri ve görev süreleri, yöneticiler arası ilişkiler ele alınmıştır. Bununla birlikte, makalenin, dönemi anlatan yerli ve yabancı kronikler ve arşiv belgelerinden elde edilen verilerle, bulunduğu bölgenin en önemli idari merkezlerinden olan Tırhala'nın tarihine ışık tutması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: XV-XVII. yüzyıl, Osmanlı Devleti, Balkanlar, Tırhala, Sancak, Bey

Gönderme Tarihi: 27/02/2019

Kabul Tarihi:20/03/2019

* Bu makale “Tırhala Kazası'nın Sosyal ve İktisadi Yapısı (XV-XVI. Yüzyıl)” adlı Doktora tezini esas alınarak kısmi değişiklikler ve eklerle hazırlanmıştır.

* Araştırma Görevlisi Dr, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-Posta: muhittinkul@artvin.edu.tr

Governors of Trikala Sanjak (1395-1600)

Muhittin Kul

ORCID: 0000-0003-0538-8684

Abstract

In ourdays, due to its geographical position, Trikala, which is located in the middle of the Thessaly region of Greece, has attracted the attention of many powers in agricultural, economic and strategic terms. This situation led to many struggles for the seizure of the city and its region. After a short period of time after the Ottomans went to Rumeli, Tırhala was seized in 1395 by Turahan Bey who was also called as Tesalya conqueror. After the take over of Trikala, the Ottoman raiders, without wasting much time, added many cities in the plains of Tesalya to the borders of the state. These seized places were constructed within the starboard system and the center of the sanjak was also positioned as Trikala. In addition to this, after the establishment of the sanjak, administrators were assigned by the state for the management of the sanjak. In this article, development of the Trikala up to 17th century, the names and terms of office of the rulers who ruled the sanjak, relations between managers are discussed. In addition, the article aims to shedlight on the history of Trikala, one of the most important administrative centers of the region, describing the period, with the data obtained from local and foreign chronicles and archival documents.

Keywords: XV-XVII. century, Ottoman, Balkan, Trikala, Sanjak, Governor.

Received Date: 27/02/2019

Accepted Date: 20/03/2019

Легенды, связанные с основанием Стамбула в «Истории» Солакзаде

Резюме

Стамбул является одним из самых древних городов в мире. Географическое положение находится на самом стыке Азии и Европы и является важнейшим торговым центром. Эти особенности придавали символическое значение городу, в особенности для Мусульманского и Христианского миров. Может быть именно из-за символического значения, город, веками считается самым популярным. В первую очередь, во все времена всех историков интересовало то, как же был основан этот популярный город, который был столицей многих империй на протяжении многих тысячелетий. По этой причине большинство исследователей пытались пролить свет на этот процесс в своих работах используя легенды. Во многих источниках можно увидеть, что главными героями таких легенд являются Сулейман Великолепный, Бизас, Янко бин Мадьян. В «Истории» Солакзаде, занимающей важное место в историографии Османской Империи 17 века, есть легенды об основании Стамбула. Основу теории об основании Стамбула составляют легенды. Настоящая работа нацелена на то, чтобы внести вклад в многообразие легенд путем анализа легенд из «Истории» Солакзаде. С этой целью в исследовании в первую очередь были переведены легенды из разных источников связанные с основанием Стамбула. Была проведена общая оценка и анализ легенд из «Истории» Солакзаде. Таким образом, в работе дается упрощенный вариант этих легенд. В заключении, в качестве основного источника, прилагается транскрипция надлежащих отрывков 15 издания из “Nevadir’ül-Vukû” из Австрийской Национальной Библиотеки А.Ф.

Ключевые слова: «История» Солакзаде, Стамбул, Легенды, Сулейман Великолепный, Бизас, Янко бин Мадьян, Константин

Получено: 27/02/2019

Принято: 20/03/2019

Giriş

Türklerin Rumeli bölgesine yerleşmeye başlaması XIV. yüzyıl ortalarına kadar inmektedir. Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa, 1352 yılında Dimetoka'da Sırp ve Bulgarlara karşı Bizans İmparatoru Kantakuzenos'a (VI. İoannes) yapmış olduğu yardıma karşılık, Gelibolu'da Çimpi adlı kaleyi almıştır. Bu kale, Rumeli'de Türk fetih hareketinin başlangıç safhasını oluşturmaktadır.¹ Türkler, zamanla Gelibolu bölgesinde yerleşmeye başladıktan sonra, fetih hareketlerini sağ, sol ve orta olmak üzere üç koldan sürdürmüşlerdir. İnceleme konusu olan Tırhala'nın da yer aldığı sol kol, Edirne İpsala'dan başlayarak Karaferye'ye kadar devam etmiş, oradan da ikiye ayrılıp Tırhala ve Üsküp'e ulaşmıştır.²

Tırhala'nın Fethi ve Uç Beyliği Merkezine Dönüşümü

Türk ilerleyişi Sultan I. Murad zamanında 1371 tarihinde Sırplarla yapılan Çirmen savaşı neticesinde Serez ve Karaferye'ye kadar ulaşmış, akıncı beylerinden Evrenos Bey Serez'i kendisine merkez yapmıştır.³ Sultan I. Murad, 1385 yılında Vezir Hayreddin Paşa ve meşhur akıncı beylerinden Evrenos Bey'i, Çitroz, Çayhisar ve Yenişehir (Larissa) kalelerini ele geçirmekle görevlendirmiştir.⁴ Vezir Hayreddin Paşa ve Evrenos Bey

¹ Mehmet İnbaşı, "Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti", *Türkler*, c. 9, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002, 156.

² Halil İnalçık, "Rumeli", *İslam Ansiklopedisi*, c. 9, İstanbul: MEB., 1964, 769. Sol kol, Marmara Denizi'nin kuzey kıyısında bulunan Tekfur dağından başlayıp Mora'ya kadar 185 saat, 850 km'lik bir mesafeyi kapsamaktadır. Colin Heywood, "Osmanlı Döneminde Via Egnatia: 17. Yüzyıl Sonu ve 18. Yüzyıl Başında Sol Kol'daki Menzilhaneler", *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnati (1380-1699)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, 141.

³ Aşıkpaşa ve Neşri bu tarihi 787/1385, Hoca Saadeddin ise 1374 olarak vermektedir. Uzunçarşılı iki tarihinde yanlış verildiğini, doğru tarihin, bir manastır için verilen bir belgeden, 1372 olduğunu söylemektedir. Aşıkpaşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, haz. Kemal Yavuz, M. Yekta Saraç, İstanbul: K Kitaplığı, 2003, 122, 123; Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2013, 99; Hoca Sâdettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979, 1:144; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara: TTK Basımevi, 1996, 1:171; Feridun Emecen, "Kosova Savaşları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 26, Ankara: TDV Yay., 2002, 221-222; İnalçık, "Murad I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 31, Ankara: TDV Yay., 2006, 157-159.

⁴ Aşıkpaşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, 123. Hoca Sâdeddin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, 1:169; Melek Delilbaşı, "First Ottoman Settlements in Thessaly Region", *İki İmparatorluk*

komutasındaki Osmanlı kuvvetlerinin sol kol (via egnatia) istikametindeki ilerleyişleri, Selanik'in 1387 tarihinde teslim olmasıyla devam etmiştir.⁵ Sultan I. Bayezid döneminde Tesalya (Yenişehir) üzerine yürünmüş ve burası 1394 Şubatında fethedilmiştir.⁶

Sol kolun ucunda bulunan Tırhala'yı da kapsayan Tesalya'nın Osmanlı egemenliğine geçmesiyle ilgili dönemin kronikleri birbirinden farklı tarihler vermektedir. İlk dönem Osmanlı ve Bizans kaynaklarındaki farklı değerlendirmeler, Tesalya bölgesinin fetih tarihinin tam olarak verilmemesi, günümüz tarihçilerinin de bu konuda bir uzlaşma sağlayamamasına neden olmuştur. Bununla birlikte, yerli ve yabancı kroniklerden anlaşıldığı kadarıyla Tesalya bölgesine Osmanlı akıncıları tarafından iki sefer yapılmıştır. Yukarıda da değinildiği üzere bu akınların ilkinde Tesalya Yenişehir'i fethedilmiştir. İkinci sefer ise I. Bayezid'in 1395'te Argeş veya Rovine savaşı akabinde Niğbolu'yu fethetmesi sonrası, içlerinde Turahan Bey'in de yer aldığı Evrenos Bey komutasındaki Osmanlı akıncılarının Tırhala'yı fethiyle sonuçlanmıştır.⁷

Tırhala'nın fethedilmesinden kısa bir süre sonra Sultan I. Bayezid ve Timur arasında 1402'de yapılan Ankara Savaşı, Tesalya bölgesindeki bir kısım topraklarında elden çıkmasına sebep olmuştur.⁸ Tırhala'nın tekrar Osmanlıların eline geçmesi Turahan Bey'in 1423'de yapmış olduğu Mora seferi dönüşünde olması kuvvetle muhtemeldir.

Tek Coğrafya: Bizans'tan Osmanlı'ya Geçişin Anadolu ve Balkanlar'daki İzleri, haz. Şahin Kılıç, Selçuk Aydar, İstanbul: İthaki Yayınları, 2013, 316.

⁵ *Anonim Osmanlı Kroniği*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: TDAV Yayınları, 2000, 33; İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", *Balkanlar*, İstanbul: OBİV Yayınları, 1993, 13.

⁶ N. Beldiceanu - P. S. Nasturel, "La Thessalie entre 1454/55 et 1506", *Byzantion*, 43, Bruxelles (1983): 109, 116; Levent Kayapınar, "Yunanistan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması (1361-1461)", *Türkler*, c. 9, Ankara: Yeni Türkiye Yay., 2002, 190; İnalçık, "The Ottoman Turks and The Crusades 1329-1451", *a History of The Crusades, Volume VI*. General Ed. Kenneth M. Setton, eds. Harry E. Hazard and Norman P. Zacour, Madison: The University of Wisconsin Press, 1989, 249.

⁷ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman IV. Defter (Transkripsiyon)*, haz. Koji Imazawa, Ankara: TTK Basımevi, 2000, 225. Evrenos Bey, 1395'in başlarında Mora üzerine gitmiş, bir süre akınlar yaptıktan sonra geri dönerek Rovine savaşına katılmıştır. Kayapınar, "Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1999, 121-124. Tırhala üzerine çalışması olan Machiel Kiel fetih tarihini 1393 sonu ile 1394 başı olarak vermektedir. Machiel Kiel, "Tırhala", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 41, Ankara: TDV Yay., 2012, 114.

⁸ Delilbaşı, "First Ottoman Settlements in Thessaly Region", 318-319.

İlk dönem kronikleri Turahan Bey'i uç beyi olarak nitelemektedir. Uç beyleri devletin sınır boylarında teşkilatlanmış savaştı unsurların başında bulunan askeri lider veya idareci olarak tanımlanmaktadır. Osmanlı Beyliği'nin gelişimi ve özellikle Rumeli taraflarına yayılımı ile birlikte bu uç teşkilatı da anılan bölgede yerleşmeye başlamıştır. İlk Osmanlı kroniklerinden edinilen bilgilerden Akça Koca, Abdurrahman Gazi, Konur Alp gibi beyler, bir nevi uç beyi olarak zikredilir. Aynı şekilde Evrenosoğulları, Mihaloğulları ve Turahanoğulları da bu bölgede faaliyet gösteren ve adları en çok zikredilen uç beyleridir. Bunlar çoğu kez akınlarını bağımsız bir şekilde yürüterek Padişahın katıldığı seferlere de iştirak etmişlerdir. Uç beyleri, Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar devlet içerisinde güçlü askerî konumlarını muhafaza etmelerine rağmen, bu sultanla birlikte merkezileşmenin artması sonucu etkileri gitgide azalmıştır. Rumeli bölgesindeki uç beyleri fethettikleri bölgelerdeki sancaklarda sancakbeyi olarak faaliyet göstererek buraların İslamlaşma ve Türkleşmesinde son derece etkin bir rol üstlenmişlerdir.⁹ Tırhala'nın fethinden XVII. yüzyıla kadarki idarecileri, beyliğe geçiş sırasıyla aşağıda değerlendirilmiştir.

Turahan Bey: Fetih sonrası Turahan Bey, Tırhala'yı yurt edinerek şehri tamir etmiş, teşkilatlanmasını tamamladıktan sonrada uç beyi olmasından dolayı çevre illere akınlar yapmıştır.¹⁰ Behiştî Ahmed Çelebi, yazmış olduğu eserinde Tırhala fatihi Turahan Bey'i "*Tırhala begi Turahan beg kadimden ol ucun begiydi*"¹¹ diyerek zikreder. Bu minvalde Rumeli'deki en önemli akıncılardan olan Turahan Bey'in Tırhala'nın sancak teşkilatlanmasındaki, uç beyi olarak, ilk beyi olduğu görülmektedir.

⁹ Feridun Emecen, "Uç Beyi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 42, Ankara: TDV Yay., 2012, 38, 39.

¹⁰ Bu durum İbn Kemal'de şöyle anlatılmaktadır: "*Hima-yı zimmet-i himmetinde olan ra'iyetleri ri'ayet idüb kişb ü kar-ı ehlinün kar u barlarını târ u mâr olmadan himâyet idüb ol yirün ta'miri tedbirine meşgul oldı. Havalisindeki vilayetler -ki küffâr-ı bed-fi'âlün mali ve 'iyaliyle maliydi--hali kalub civarında olan darü'l-küfr gilmân u cevariden boşalub ol diyar toldı. Yaz u kış akın yazılarında gelen gazilerün leyl ü nehar hava-yı gazada uçan pervazileri ol yuvaya dirildiler. Tazilerle küffarun gürazlarını ovalarda kova gidüb şir-i dilir-i nahcir-gir gibi ser-pence-i şemşirler dirildiler.*" İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman IV. Defter*, 229.

¹¹ Behiştî Ahmed Çelebi, *Târîh-i Behiştî: Vâridât-ı Sübhânî ve Fütühât-ı Osmânî II (791-907/1389-1502)*, haz. Fatma Kaytaç, Ankara: TTK Basımevi, 2016, 234.

Sultan Bayezid'in önemli akıncı komutanlarından biri olan Turahan Bey, onun emriyle Rumeli'de Karadeniz sahilinde bulunan şehirler üzerine akınlar yapmıştır.¹² Tırhala'nın fethinden kısa bir süre sonra, Timur ile 1402'de yapılan Ankara savaşı sonrası yaşanan iç karışıklık hadiselerinden Rumeli'de etkilenmiştir. Kardeşler arasında vuku bulan çekişmelerde Süleyman Çelebi, Rumeli'deki hâkimiyeti eline geçirmiş, bölgedeki komşu devletler, Bizans ve Venedik'le de barış siyaseti izlemiştir. Bu barış siyaseti neticesinde 1403'de yapılan anlaşma gereğince içerisinde Tırhala'nın da bulunduğu bir kısım Rumeli toprağı Bizans'a bırakılmıştır. Yapılan bu anlaşma Süleyman Çelebi'nin Musa Çelebi tarafından 1411 tarihinde bertaraf edilmesine kadar yürürlükte kalmıştır.¹³ Turahan Bey'in bu süreç sonrası nasıl bir hareket izlediği arşiv belgeleri ve kroniklerden tespit edilememiştir. Tekrar Tırhala'da bey olarak görülmesi ise Sultan II. Murat dönemine tekabül etmektedir.

Sinan Bey: Süleyman Çelebi'nin ortadan kaldırılması sonrası Rumeli'deki hâkimiyeti ele geçiren Musa Çelebi, Tesalya ve Karadeniz kıyısındaki toprakları geri almıştır.¹⁴ Musa Çelebi'nin 1411 tarihinde Rumeli'deki hâkimiyeti eline alması buradaki beyleri de etkilemiştir. Bu tarihte Tırhala'da Sinan Bey'in bulunduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır. Bu dönemi anlatan Osmanlı tarihçileri; "...Sultan Mehmed'e ol yerde Evrenoz Bey'den bir mektup geldi ki, Sultan lütf ve kerem edip, Musa Bey'e şimdi buluşmayıp, ol ne yere varırsa tecessüs ettirip, andan ırağ olup, gelip Laz İli'ne girip, Derbend'de durup, Burak Bey'i ve Paşa Yiğit'i ve Tırhala Bey'i Sinan Bey ki, bunlar alay beyleridir, bunları kendinize rapt etmek ardınca olasız..." ifadesiyle Sinan Bey'in alay beyi¹⁵, bazı yabancı

¹² Dukas, *Bizans Tarihi*, çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul: İstanbul Fethi Derneği Yayınları, 1956, 29.

¹³ Dukas, *Bizans Tarihi*, 48; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara: TTK Basımevi, 2011, 513; Fahamettin Başar, "Fetret Devri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 12, Ankara: TDV Yay., 1995, 480-482; Kayapınar, "Süleyman Çelebi, Emîr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 38, Ankara: TDV Yay., 2010, 83.

¹⁴ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2011, I:325; Başar, "Fetret Devri", 481.

¹⁵ Neşri'nin eserinin bazı nüshalarında ise Sinan Bey'den Sinan Paşa diye bahsedilmektedir. Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihân-nümâ, Neşri Tarihi*, haz. Faik Reşit Unat, Mehmet A. Köymen, Ankara: TTK Basımevi, 1949, 2:507.

tarihçiler ise subaşı / komutan¹⁶ olduğunu ifade etmektedir.¹⁷ Her iki görevli de bu dönemde devlet teşkilatında önemli bir yere sahiptir.

Sinan Bey'in bu göreve ne zaman başladığı ve bu görevi ne kadar sürdürdüğü tam olarak tespit edilememiştir. Sinan Bey'in Süleyman Çelebi'nin vefatından evvel Salona Kontluğunun ele geçirilmesinde, Tırhala Bey'i olarak adının geçmesi onun daha evvel bu göreve getirildiğine işaretler. Sinan Bey, Salona'yı ele geçirdikten sonra Galaksidi'yi Rodos şövalyelerinden alarak Mora'ya doğru ilerlemişse de Süleyman Çelebi'nin vefatı bu harekâtı ganimetler dışında akim bırakmıştır.¹⁸ Süleyman Çelebi'nin ölümü, Musa Çelebi'nin de iktidarında ona tabi olan Sinan Bey, Selanik'in üzerine yürümüştür. Burayı alamasa da İzdin'e kadar Batı despotluğunun tamamını işgal etmiştir.¹⁹

Fetret devrinde kardeşlerini bertaraf eden Mehmed Çelebi ve Musa Çelebi, 1413 tarihinde karşı karşıya gelmiş, Tırhala Bey'i Sinan Bey bu karşılaşmada bir kısım beyle birlikte Mehmed Çelebi'nin tarafında yer almıştır.²⁰ Kaynakların Tırhala Bey'i olarak bahsettiği Sinan Bey'in görevinin ne zaman sona erdiği belirlenememiştir. Muhtemelen, Çelebi Mehmed'in anlaşma gereğince Tesalya bölgesindeki toprakları Bizans'a bıraktığı 1413 tarihi, onun görevinin sona erdiği tarihtir. Bunun yanında 1454/55 tarihli defterde bahsi geçen “*Tımar-ı Mustafa gulam-ı Beylerbeyi*

¹⁶ Jorga, eserinde Sinan Bey'i Tesalya Bey'i ve Tırhala komutanı olarak, Zinkeisen ise aynı tarihlerde Sinan Bey'i Tırhala subaşı olarak nitelemektedir. Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005, 1:315, 316; Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 1:330.

¹⁷ İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihışt*, haz. M. Karataş-S. Kaya-Y. Baş, Ankara: BETAV, 2008, II:256, 259; Mevlânâ Mehmed Neşrî, *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, 237; Mehmed Neşrî, *Kitab-ı Cihân-nümâ, Neşri Tarihi*, haz. Faik Reşit Unat, Mehmet A. Köymen, Ankara: TTK Basımevi, 1949, 2:507; Hoca Sâdettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, II:69; Müneccimbaşı Ahmet Dede, *Müneccimbaşı Tarihi*, çev. İsmail Erünsal, İstanbul: Kervan Ofset, 1974, I:169; Behiştî Ahmed Çelebi, *Târîh-i Behiştî: Vâridât-ı Sübhânî*, 165; Gelibolulu Mustafa Ali Efendi, *Kitabü't- Tarih-i Kühü'l-Ahbar* (Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'ndeki 901 ve 920 No.'lu Nüshalara Göre), haz. Ahmet Uğur vd., Kayseri: 1997, 285, 287; Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1:343; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, ed. Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul: Çağ Yayınları, 1989, 10:172; Ziya Kazıcı, “Alay”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 2, İstanbul: TDV Yay., 1989, 347.

¹⁸ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 1:321.

¹⁹ Mehmed Neşrî, *Kitab-ı Cihân-nümâ*, 507.

²⁰ Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 1:343, 344; Behiştî Ahmed Çelebi, *Târîh-i Behiştî: Vâridât-ı Sübhânî*, 165, 167.

Sinan” cümlesindeki Sinan’ın Tırhala’da idarecilik yapmış olan Sinan Bey olduğu ve bu tarihte Rumeli beylerbeyi olabileceği akla gelmektedir. Sinan Bey’le alakalı olarak M. Tayyip Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası* adlı eserinde onun Tırhala Sancakbeyliğinden sonra Rumeli Beylerbeyi olduğunu ve Sinanüddin Yusuf Paşa adıyla Edirne’nin kurucuları arasında yer aldığını anlatmaktadır.²¹ Ondan sonra Tırhala’da, Ömer Bey’in sancakbeyliğine kadar babası Turahan Bey kaynaklar tarafından zikredilmektedir.²²

Turahan Bey: Jorga, Çelebi Mehmed döneminde, 1417’de, Turahan Bey’i Vidin valisi olarak zikretmektedir.²³ Bu tarihten sonra Turahan Beyle ilgili ilk bilgiler Düzmece Mustafa hadisesinde görülmektedir. Yıldırım Bayezid’in oğlu Mustafa Çelebi, kaynaklarda Düzmece Mustafa olarak geçen, içinde Turahan Bey’in olduğu birçok uç beyini yanında toplamıştır. Buna karşın Sultan II. Murad, amcası Mustafa’nın yanındaki uç beylerini ondan ayırmayı başararak kendisine tabi kılmıştır.²⁴ Turahan Bey, Sulan II. Murad’a tabiiyetini bildirdikten sonra, onunda isteğiyle, 21 Mayıs 1423 tarihinde 10.000 süvari ile Mora’daki Germe hisarına hücum etmiştir.²⁵ Surları yıkmak için birkaç ay uğraşan Turahan Bey sonunda amacına erişerek akıncılarıyla birlikte Mora’nın neredeyse tamamına yayılmıştır. Daha sonra 1425 Mayıs’ında Venedik-Türk savaşı sonucunda yapılan anlaşmanın müzakerecileri arasında yer almıştır. Selanik’in 1430’da

²¹ M. Tayyip Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul: İşaret Yayınları, 2007, 30. Semavi Eyice de M. Tayyip Gökbilgin’e dayanarak yazdığı makalesinde Tırhala Bey’i Sinan Bey’in yani Sinanüddün Yusuf Paşa’nın Edirne’deki Beylerbeyi Camisinin de banisi olduğunu belirtmiştir. Semavi Eyice, “Beylerbeyi Cami-i ve Külliyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 6, Ankara: TDV Yay., 1992, 74-75; Eyüp Said Kaya, “Sinan Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 37, Ankara: TDV Yay., 2009, 228-229.

²² Ferhan Kırklidökme Mollaoglu, “*Laonikos Chalkokondyles’in Kroniği ve Değerlendirilmesi (V.-VII. Bölümler)*”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2005, 78.

²³ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 1:332.

²⁴ Emecen, “Turahan Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 41, Ankara: TDV Yay., 2012, 405.

²⁵ Hadîdî, *Tevarih-i Al-i Osman (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991, 203; Yaşar Yücel ve Halil Erdoğan Cengiz, “Rûhi Tarihi-Oxford Nüshası-Değerlendirme, Metnin Yeni Harflere Çevirisi. (466 sayfa tıpkıbasım ile)”, *Belgeler*, TTK Basımevi, 14, Sy.18, (1989-1992): 443-444.

alınmasından sonra 1431 yılı baharında Mora yarımadasına akın yapan Turahan Bey, İsthumus derbendi kıyılarındaki kaleleri ele geçirmiştir.²⁶

Sultan II. Murad, 1433’de emrindeki uç beyleri ve Turahan Bey ile birlikte Arnavut İli’ne akınlar düzenleyip buraları yağma etmiştir. Arnavutlar üzerine yapılan harekâtın ne kadar zor şartlar altında yapıldığı Halkondil tarafından da dile getirilmektedir; “...O tarihte Tırhala ve Tesalya sancakbeyi olan Turahan, Arnavudların Sultanın idaresine başkaldırdığını ve sancak merkezini kuşattığını öğrendiğinde; sahil bölgesinde yaşayan Türkleri de yanına alarak mümkün olduğu kadar büyük bir ordu topladı. Kar içinde ilerleyerek -çünkü kış çok ağırdı- ikinci gün ülkeye ulaştığında, Arnavutları kente savaş açmış olarak buldu; aniden saldırarak canlı olarak yakaladığı Depas ile birlikte birçoğunu öldürdü ve kenti kuşatmadan kurtardı. Turahan’ın bu akını sırasında binden fazla kişinin öldürüldüğü söylenir. Sultanın idaresine başkaldıran Arnavutlar, böylece hemen idare altına alındılar. Turahan’ın o tarihteki saldırısı sırasında kaçmayı başaramayan soylular, Sultanın sancakbeyi tarafından en kötü felakete teslim edilerek şu şekilde veya bu şekilde yok oldular...”²⁷

Yine Turahan Bey’in içinde bulunduğu Osmanlı birliklerinin akın düzenlediği başka bir bölgede Macar topraklarıdır.²⁸ 1442’de Macarlarla karşılaşan Osmanlı ordusu mağlup olduğu gibi Turahan Bey de Sava Nehri kenarında karşılaştığı Macarlara yenildiğinden görevden el çektirilmiştir.²⁹ Sultan II. Murad alınan mağlubiyetler sonrası Turahan Bey’i Tokat’ta hapsedirip bir süre sonra ise hapisten çıkartmıştır.³⁰ Halkondil, Turahan

²⁶ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 1:337, 354, 360; George Sphrantzes, *The Fall of The Byzantine Empire A Chronicle by George Sphrantzes*, trans. Marios Philippides, Amherst: The University of Massachusetts Press, 1980, 28.

²⁷ Mollaoğlu, *Laonikos Chalkokondyles’in Kroniği*, 78.

²⁸ Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi (Osmanlı Tarihi 1288-1502)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008, 59, 60.

²⁹ Mollaoğlu, *Laonikos Chalkokondyles’in Kroniği*, 156; Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 1:373.

³⁰ “...Murad, Edirne’ye gelir gelmez Baltaoğluna Turahan’ı tutturdu, hapsedirdi. Kasım Paşa, Turahan’ın başka sırdaşları olduğunu, onların da cezalandırılmasını söyledi. Halil Paşa bu tedbiri uygun bulmadı, Kasım Paşa da Rumeli beylerbeyliğinden istifa etti, yerine Şihabiddin Paşa tayin olundu. Turahan Tokat kalesine gönderildi...” Halil İnalıcık ve Mevlûd Oğuz, “Yeni Bulunmuş Bir Gazavât-ı Sultan Murad”, *DTCFD*, 7, sy. 2 (1949): 489; Behiştî Ahmed Çelebi, *Tarihi Behiştî Varıdat-ı Sübhani*, 234; Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, 294, 297.

Bey'in Tokat'ta hapse atılmasından sonra Tırhala ve Tesalya'nın idaresinin bir başkasına verildiğini söylemektedir³¹. Bu kişinin kim olduğuyla ilgili ne kendisi ne de dönemi anlatan kroniklerden bilgi edinilememiştir.

II. Kosova savaşının (1448) kazanılmasında önemli yararlılığı görülen Turahan Bey, daha sonra Sultan II. Mehmed'in Karaman üzerine yapmış olduğu sefere katılmış, 1452 yılının Ağustos'unda emrinde oğlu ve büyük bir ordu ile birlikte Mora üzerine yürümüştür.³² Turahan Bey 1453'de İstanbul'un muhasarasında da bulunmuş, Çandarlı Hayreddin'in muhasaranın kaldırılması ve İmparatorla anlaşılması fikrine karşı, Zağanos Paşa, Hadım Paşa, Akşemseddin ve Molla Gürani gibi önemli isimlerle fikir birliğinde olarak muhasaranın devamı yönünde II. Mehmed'i desteklemiştir.³³ Turahan Bey, 1456 yılında 80 yaşının üzerinde iken vefat etmiştir.³⁴

Tırhala Sancakbeyliği ve İdarecileri

Tırhala'nın sancak olarak adlandırıldığı en erken tarihli belge, “*Hicri 859 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala*” adlı tahrir defteridir. Bu defterin ilk sayfasında adı geçen Turahan Beyoğlu Ömer Bey, mirliwa olarak kaydedilmiştir. Bu minvalde yapılan bu çalışmada Tırhala beyleri, uç ve sancak yapılanması olarak iki kısma ayrılarak düzenlenmiştir. Bir uç bölgesi olarak idari sistemin içerisinde Tırhala'yı yöneten akıncı beyi Turahan Bey ve Sinan Bey, uçbeyi göreviyle çalışma içerisinde konumlandırılmıştır. Akıncılığı ile ün salmış ve babasından sonra Tırhala gibi önemli bir ucun başına geçmiş olan Ömer Bey ise yukarıda adı geçen tahrir defterinde mirliwa olarak kaydedilen ilk kişi olması hasebiyle çalışmada Tırhala'nın sancakbeyi olarak adlandırılacak ilk kişidir.

³¹ “...bu yüzden de Sultan, Turahan'ı tutuklatarak Anadolu'ya hapse gönderdi ve Tesalya'nın idaresini başka birisine verdi...” Mollaoğlu, *Laonikos Chalkokondyles'in Kroniği*, 56.

³² Sphrantzes, *The Fall of The Byzantine Empire*, 69. II. Mehmed'in Karaman seferi dönüşünde yeniçerilerin küstahça istekleri karşısında ne yapılması gerektiğiyle ilgili danışmış olduğu kişilerden biriside Turahan Bey'dir. Yücel ve Cengiz, “Rûhi Tarihi-Oxford Nüshası-Değerlendirme”, 447.

³³ Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara : TTK Basımevi, 1988, 7; İnalçık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler I*, Ankara: TTK Basımevi, 2004. 130.

³⁴ Sphrantzes, *The Fall of The Byzantine Empire*, 75; Enveri, *Düstürname-i Enveri (Osmanlı Tarihi 1299-1465, 19-22. Kitaplar)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012, 39; Emecen, “Turahan Bey”, 406.

Ömer Bey (Turahanoğlu): Tırhala Sancakbeyliğinde Turahan Bey'den sonra oğlu Ömer Bey görülmektedir. Onun ile ilgili ilk kayıtlar Turahan Bey'in Tesalya Yenişehir'ini almasının akabinde harap olan şehri tamir ettirmesi ile ilişkindir.³⁵ Daha önce Mora'da hâkimiyetini sağlamış olan Konstantin 1444 Martında kaybettiği yerleri geri almak için harekete geçmiştir. Bu sırada Ömer Bey de kendisine bağlı askeri birliklerle onu karşılamaya çıkınca Konstantin geri çekilmiştir. Thebai ve Attika üzerine akınlar yaparak oldukça yüklü miktarda ganimetle geri dönen Ömer Bey, 1452 tarihinde babası Turahan Bey ve kardeşi Ahmed ile Mora üzerine yapılan akınlara katılmıştır.³⁶ Bu akınlar esnasında kardeşi Ahmed, Bizans kuvvetlerine esir düşmüştür.³⁷

Sancakbeyliğinin başlangıcı tespit edilemeyen Ömer Bey, 1454/1455 tarihinde Tırhala Sancakbeyi olarak anılmaktadır.³⁸ Ömer Bey 1456'da II. Mehmed tarafından kendisine verilen emirle ordusunun başında Mora üzerine sefere çıkmıştır. Bu yapılan sefer sırasında Atina düklüğü, savaş yapılmadan ele geçirilmiştir.³⁹ İki yıl sonra II. Mehmed'in başında bulunduğu Osmanlı ordusu Mora'yı tamamen ele geçirmek için Ömer Bey'in idaresi altındaki Tesalya bölgesine gelmiştir. II. Mehmed, bir müddet Tırhala'da ordusunun geri kalanının gelmesini beklemiş ve başında bulunduğu askerleri dinlendirmiştir.⁴⁰ Osmanlı ordusuyla birlikte yola çıkan Ömer Bey ve askerleri bölgedeki birçok kaleyi ele geçirdiğinden Mora'nın önemli bir kısmı Osmanlı'ya tabi olmuştur. Mora'nın alınmasından sonra Tırhala Sancakbeyi Ömer Bey, buranın sancakbeyliğine getirilmiştir.⁴¹

Hamza Bey: Ömer Bey'den boşalan Tırhala Sancakbeyliğine ise Hamza Bey / Paşa'nın (Şahincibaşı / Zenevisi) getirildiği kayıtlardan

³⁵ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman IV. Defter*, 229.

³⁶ Mollaoğlu, *Laonikos Chalkokondyles'in Kroniği*, 158.

³⁷ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005, 2:8, 89, 90; Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I:608.

³⁸ *BOA. MAD. d. 10*, vr. 1b.

³⁹ Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2011, 2:158.

⁴⁰ Kayapınar, "Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi", 196.

⁴¹ 1458 yılında Mora Sancakbeyi olarak atanmıştır. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2:90; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, TTK Basımevi, 1996, 2:24; Kayapınar, "Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi", 205.

anlaşılmaktadır. Hamza Bey'in kimliği ile ilgili bilgiler oldukça karışıktır.⁴² Hamza Bey 1459 tarihinde Mora'da yaşanan iç hadiseler üzerine II. Mehmed tarafından Mora üzerine gönderildi. Burada isyan halinde olan despot Thomas'ın topraklarına girmiş ve ona ait olan Arkadya'yı yağmalamıştır. Bu tarihte Tırhala Sancakbeyi olan Ömer Bey'inde iştirak etmiş olduğu bu sefer Halkondil'de şöyle anlatılmaktadır: "...Kral, genç kardeş Thomas'ın yeminlere karşı gelerek kralın akropoliste bulunan gençlerini (yeniçerilerini) kuşattığını öğrenince Tesalya ve Aiotolya ordusunu Mora'ya göndererek Şahin olarak adlandırılan Hamza'yı komutan olarak tayin etti. (Hamza) Mora eparh'ı Ahmed'i ve Turhanoğlu Ömer'i yanına alarak Mora'ya girdi ve Akhaya bölgesindeki Patra şehrine vararak akropolisini kurtardı...."⁴³ Mora'nın alınması akabinde Ömer Bey buranın beyi olmuş Hamza Bey ise Tesalya/Tırhala Beyi olmuştur.

Zağanos Paşa: Ömer Bey, atanmasından kısa bir süre sonra, 1459 tarihinde Fatih Sultan Mehmed tarafından Mora'daki iç siyasi karışıklık nedeniyle Mora Sancakbeyliğinden azledilmiştir. Bununla ilgili en detaylı bilgiyi Halkondil vermektedir; "...Asen orduyu alarak Mora'ya girdi ve ordu Leontarion civarında bulunan Thomas'ı kuşattı. Fakat zor durumdan dolayı hemen ayrıldı ve derhal krala çıkarak af diledi. Daha sonra bir anlaşmazlıktan dolayı isyan eden Tesalya eparh'ı Ömer ile savaştı ve çok uzun zaman geçmeden kral Ömer'i görevden azlederek idareyi Gelibolu eparh'ı Zagonos'a verdi. Bu Zagonos, Morezini ve diğerleri arasında iyi ün yapmıştı. Çünkü bizim taraftaki denizde bulunan korsanların başını ve üç direkli gemisini yakalamıştı. Bu (Zagonos) Tesalya ve Mora'nın idaresini kraldan alınca Akhaya'ya girdi. Akropolis'i kuşatan Helen ordusu Zagonos'a karşı koydu. Helenler top hazırlayarak Akropolis'i vurmakta idiler..."⁴⁴ anlatımından Ömer Bey'in Mora'nın sancakbeyliğinden

⁴² Bu duruma sebep olarak ise bu tarihte yaşayan Hamza beylerin birbirlerine karıştırılmasıdır. Semavi Eyice yapmış olduğu incelemesinde bu duruma temas etmiş, XV. yüzyılda üç ayrı Hamza Beyle ilgili bilgi vermiştir. Bahsedilenlerden ilki II. Murad'ın Lalası Şarabdar Hamza, ikincisi Vidin valisi Hamza Bey, üçüncüsü ise Yahşi Beyzade Hamza Bey'dir. Bunlardan Vidin Valisi olan Hamza Bey, elçi olarak gönderildiği Kazıklı Voyvoda veya Eflak Bey'i Drakul tarafından öldürülmüştür. Semavi Eyice, "Hertrandon de la Broquiere ve Seyahatnamesi (1432•1433)", *İslam Tetkikleri Enstitüsü*, 4, Cüz 1-2, (1975): 100.

⁴³ Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2:138-141; Kayapınar, "Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi", 210-213.

⁴⁴ Kayapınar, "Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi", 213.

alınmasından sonra hem buranın hem de Tırhala'nın sancakbeyliğine Zağanos Paşa getirildiği anlaşılmaktadır.⁴⁵

II. Mehmed, Uzun Hasan üzerine yapacağı seferi erteleyip karışıklık içinde bulunan Mora'ya 1460 yılının başlarında sefere çıkmıştır. II. Mehmed'in emrindeki ordu güney Mora'yı kontrol altına almıştır. Tırhala Sancakbeyi, Zenevisi Hamza Bey ise ele geçirilen Sparta'ya tayin edildi. Geriye kalan kuzeybatı Mora'nın alınması işi Zağanos Paşa'ya bırakılmıştır. Zağanos Paşa, Tesalya ordusuyla birçok yeri ele geçirmiş olmasına rağmen savaşlarda İslam fikhının gerektirdiği esasları uygulamadığı ve zulmetmeye başladığından II. Mehmed tarafından görevine son verilmiştir. Akabinde II. Mehmed, onun yerine daha önce Tesalya Sancakbeyi olan Hamza Bey'i Mora Sancakbeyi olarak atamıştır.⁴⁶

Ömer Bey (Yeniden): 1462 tarihinde Eflak seferinde bulunan Ömer Bey, seferde gösterdiği başarılarından dolayı, Tesalya / Tırhala Sancakbeyliği iade edilmiştir.⁴⁷ Kaynaklar Ömer Bey'i 1463 tarihinden sonra Mora Sancakbeyi olarak zikretmektedir. Bunun yanında 1466 tarihli Tırhala Sancağının ilk icmal defterinde de kendisi sancakbeyi (mirliva) olarak kaydedilmiştir.⁴⁸ Böylelikle Ömer Bey'in bir akıncı ve uç beyi olarak hem Tırhala hem de Mora'nın idaresini üstlendiği anlaşılmaktadır. Bu durumun ne kadar sürdüğü belgelerden tespit edilemese de, kroniklerde Ömer Bey'den sürekli olarak Mora Sancakbeyi olarak bahsedilmesi onun sadece bu görevi vefatına kadar sürdürdüğünü, Tırhala'nın aşağıda değinileceği üzere farklı bir bey tarafından idare edildiğini göstermektedir.⁴⁹

Kendisi, Fatih Sultan Mehmed'in 1464 tarihinde Eflak üzerine yapılan seferine katılarak komutasındaki askeri birliklerle Karpat dağlarına kadar ilerlemiştir.⁵⁰ Fatih'in Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan ile Otlukbeli'nde

⁴⁵ Feridun Emecen, Zağanos Paşa'nın 1457 tarihinde Tesalya / Tırhala ve Mora'da bir müddet idarecilik yaptığını ifade etmektedir. Emecen, "Zağanos Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 44, Ankara: TDV Yay., 2013, 73.

⁴⁶ Kayapınar, "Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi", 214-219; Emecen, "Zağanos Paşa", 73.

⁴⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 2:76.

⁴⁸ BOA MAD. d. 66, s. 7b.

⁴⁹ Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2:213.

⁵⁰ Tursun Beğ, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul: Baha Matbaası, 1977, 114; Gelibolulu Mustafa Ali, *Künhü'l-Ahbar, Fatih Sultan Mehmet Devri 1451-1481*, haz. M. Hüdayi Şentürk, Ankara: TTK Basımevi, 2003, 2:122, 123; İbn Kemâl, *Tevârih-ı Âl-i*

karşılaşmasından hemen önce, Rumeli Beylerbeyi Has Murad Paşa'nın idaresindeki Osmanlı ordusunun öncü kuvvetleri, Uzun Hasan'ın ablukasında ağır bir yara almış, bu kuvvetlerin içerisinde yer alan Ömer Bey bir kısım komutanla birlikte Uzun Hasan'a esir olmuştur.⁵¹ Bir müddet sonra esaretten kurtulan Ömer Bey, 1478'de Venediklilerle ve 1489 tarihinde ise Memluklerle savaşmıştır.⁵² Yaşamış olduğu dönem boyunca Ömer Bey Osmanlı Devlet'i adına Rumeli'de, Tesalya ve Mora bölgelerinde akınlarda bulunmuş, buraların Osmanlı hâkimiyet sahası içinde uzun yıllar kalmasının temellerini babası Turahan Bey ile birlikte atmıştır.⁵³

Keyvan Bey: Tırhala Sancakbeyliğinde, Ömer Bey'den sonra Keyvan Bey kaynaklar tarafından zikredilmektedir. Keyvan Bey, Sultan II. Bayezid döneminde kurmuş olduğu vakfın 1519 tarihli vakfiyesinde “*mirliva-yı sabıka Tırhala*” olarak zikredilmektedir. 1499 tarihinde Moton kalesinin fethinde hazır bulunan Keyvan Bey, 1500 tarihinde Venediklilerle yapılan savaşta şehit düşmüştür.⁵⁴ Keyvan Bey'in hangi tarihler arasında sancakbeyliği yaptığı belli değildir. Bunun yanında Ömer Bey'in vefatında evvel Mora Sancakbeyi olması, Keyvan Bey'in bu tarihten evvel Tırhala Sancakbeyi olduğunu göstermektedir.⁵⁵

Hüseyin Bey: Keyvan Bey'den sonra ise sancakbeyi olarak 1 Ağustos 1506 tarihli mufassal defterde Hüseyin Bey tespit edilmiştir. Ancak

Osmân VIII. Defter (Transkripsiyon), haz. Ahmet Uğur, Ankara: TTK Basımevi, 1997, 68; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter (Tenkitli Transkripsiyon)*, haz. Şerafettin Turan, Ankara: TTK Basımevi, 1991, 210; İdrisi Bitlisi, *Heşt Behişt VII. Ketibe Fatih Sultan Mehmet Devri 1451-1481*, çev. Muhammed İbrahim Yıldırım, Ankara: TTK Basımevi, 2013, 159; Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2:109.

⁵¹ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, 344; Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2:150; İdrisi Bitlisi, *Heşt Behişt VII. Ketibe*, 209, 223. Aslında, Ömer Bey esir olmadan bir müddet evvel karşılaştığı Uzun Hasan 5.000 kişilik kuvvetini Erzincan'da mağlup etmiştir. Erhan Afyoncu, “Otlukbeli Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 34, Ankara: TDV Yay., 2007, 5.

⁵² Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, 130; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter*, 460, 462, 462; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1:5.

⁵³ Ömer Bey babası gibi uzun bir hayat sürmüş, 1501 Eylül'ünde 80 yaşında iken vefat etmiştir. İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman VIII. Defter*, 210.

⁵⁴ *BOA TT. d. 77*, s. 266; *BOA TT. d. 470*, s. 612; Gökbilgin, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, 436, 437; Hoca Sâdettin Efendi, *Tacüt-Tevarih I-V*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979, III:309; Hoca Sâdettin, *Tacüt-Tevarih*, Toronto Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası, 2:97.

⁵⁵ Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2:249.

beyliğinin başlangıç ve bitişi bilinmemektedir. Hüseyin Bey'in adı geçen defterdeki Tırhala kazası has geliri 301.578 akçedir.⁵⁶

Hasan Bey: Hüseyin Bey'den sonra Tırhala Sancakbeyliği vazifesinde Turahanoğlu Ömer Bey'in oğlu Hasan Bey'i kaynaklar zikretmektedir. Hasan Bey'in sancağın başına hangi tarihte bey olduğu tespit edilememiştir. Hasan Bey bu göreve iki kez gelmiş olup ilk görevi 5 Nisan 1514 tarihinde tespit edilemeyen bir sebeple azille sonuçlanmıştır.⁵⁷

Mustafa Bey (Mihaloğlu): Hasan Bey'in görevden alınmasından sonra ise Mihaloğlu Mustafa Bey sancakbeyi olarak görevlendirilmiştir. Fakat aynı yıl Yavuz Sultan Selim idaresinde Şah İsmail'e karşı yapılan Çaldıran savaşında, "*mezkûr Mustafa Bey kızılbaş muharebesinde şehid olub...*" şeklindeki kayıttan 24 Ağustos 1514 tarihinde şehit olması nedeniyle görevinin sona erdiği anlaşılmaktadır.⁵⁸

Sinan Bey: Mustafa Bey'in şehadeti sonrası 24 Ağustos 1514 tarihinde Yeni İl Sancağı beyi Sinan Bey bu göreve atanmıştır. Sinan Bey'in atanmasında geçen "*kızılbaş muharebesinde yoldaşlık edduğu sebepten elli bin akçe terakki buyruldu*" şeklindeki kayıttan Çaldıran muharebesinde gösterdiği gayret yüzünden maaşına zam yapılarak atandığı anlatılmaktadır. Sinan Bey'e, Tırhala haricinde bir kısım gelirin yanı sıra 50.000 akçe zam yapılarak ödüllendirildiği görülmektedir. Sinan Bey, Memlûkluler üzerine yapılan Mercidabık ve Ridaniye seferlerine katılmıştır. Padişah tarafından kendisine 2 Temmuz 1516'da yollanan bir emirde Fırat nehri üzerine köprü yapılması istenmiştir. Ridaniye seferi sonunda 30 Ağustos 1517'de Mısır'da kalacak olan 1.000 nefer Rumeli askerine baş olması emredilmiştir.⁵⁹ Sinan Bey'in görevinin ne zaman sonlandığı tespit edilememiştir.

Mehmed Şah Bey: Sinan Bey'in akabinde ise 11 Ocak 1521 tarihli mufassal defterde Mehmed Şah Bey, sancakbeyi olarak geçmektedir. Sancakbeyliğinin başlangıç aşaması tespit edilemeyen Mehmed Şah Bey'in,

⁵⁶ BOA. TT. d. 36, s. 1137.

⁵⁷ "...mezkûr Tırhala Sancağı, Ömer Beyoğlu Hasan beyden alınub Mihaloğlu Mustafa Bey'e virildi..." BOA. MAD. d. 7, vr. 285b.

⁵⁸ BOA. MAD. d. 7, vr. 285b; "...Mustafa Beg dahi hem Tırhala'dan duşdi olda oldı kem..." Şükri-î Bitlisi, *Selimmame*, haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar, Ahmet Gül, İstanbul: İSİS, 1995, 183.

⁵⁹ BOA. MAD. d. 7, vr. 287a; BOA. TS. MA. d. 9255- 0001 s. 1; Haydar Çelebi, Haydar Çelebi Ruznamesi, haz. Yavuz Senemoğlu, İstanbul: Kervan Kitapçılık, 183, 218.

bu tarihte Tırhala kazası dâhilinde 151.829 akçelik has geliri bulunmaktadır.⁶⁰

Ahmed Bey (Yahşibeyoğlu): Tırhala Sancağına atanmadan evvel Ahmed Beyle, Bursa beyi iken Sivas Sancağına 26 Kasım 1515'de atanmasında karşılaşılmaktadır. Bu atamadan bir gün önce Sivas Sancağına Ankara Bey'i Nasuh Bey atanmış, hemen bir gün sonra Ahmed Bey'in Sivas Sancağına atanması dolayısıyla Kayseri'ye bey yapılmıştır. Mehmed Şah Bey'in akabinde, Tırhala'ya Bey'i olarak görüldüğü ilk kayıtlara ise 05 Ocak 1521 tarihinde tesadüf edilen Yahşibeyoğlu Ahmed'in, ne kadar süre ile sancağın yöneticisi kaldığı bilinmemektedir. Ahmed Bey'in, aynı tarihli farklı bir belgede Tırhala'dan elde ettiği has geliri 372.300 akçedir.⁶¹

Muhammed Bey: Yahşibeyoğlu Ahmed'den sonra 1522 tarihli Osmanlı Devleti idari taksimatını gösteren bir kanunname kaydında, Muhammed Bey sancağın beyi olarak geçmektedir. Bu tarihte Muhammed Bey'in sancaktan elde ettiği has geliri 361.000 akçedir. Muhammed Bey'in sancakbeyliğinin ne kadar sürdüğü tespit edilememiştir.⁶²

Hasan Bey (Yeniden): Ömer Bey'in oğlu Hasan Bey'in Tırhala Sancakbeyi olarak ikinci kez görünmesi 1523 tarihine tekabül etmektedir. Hasan bu tarihte Tırhala Sancağından elde ettiği gelir 512.000 akçedir.⁶³ Hasan Bey'in bu görevi ne kadar sürdürdüğü tespit edilememiştir. Bunun yanında Hasan Bey, Kanuni Sultan Süleyman ile 1521'deki Belgrad seferine katılarak önemli oranda ganimet ve esir toplamıştır. Yine 1526 da yapılan Mohaç savaşında da yer almış, bir kısım beylerle birlikte Budin sarayından

⁶⁰ BOA. TT. d. 105, s. 373; BOA TT. d. 101, s. 49.

⁶¹ BOA KK. d. 61; s. 41; BOA. TS. MA. d. 9772-0001, vr. 2a; Ömer Lütfi Barkan, "H. 933-934 (M. 1527-1528) Mali Yılına Ait Bir Bütçe Örneği", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15 (1-4), İstanbul (1953/54), 303; Nikolai Todorov, *The Balkan City, 1400—1900*, Seattle: University of Washington Press, 1983, 85. Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznamesi*, 168.

⁶² Enver Çakar, "Kanuni Sultan Süleyman Kanun-nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdari Taksimatı" *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, sy.1, (2002): 279.

⁶³ BOA. TT. d 108, s. 6; BOA.TS. MA. d. 10057-0001, s. 2a; BOA. TS. MA. d. 5246-0001, s. 2a; İ. Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1978, 126.

yeni top dökümü için kullanılacak topları ve çeşitli malzemeleri alınmasına eşlik etmiştir.⁶⁴

Zeynel Paşa: Tırhala Sancakbeyliğinde Hasan Bey'den sonra tespit edilen ilk kişi Zeynel Paşa'dır. Belgelerde görüldüğü en erken tarih 1529 olan Zeynel Paşa'nın 264.347'lik has geliri bulunmaktadır⁶⁵. Zeynel Bey'in sancakbeyliğinin başlangıç ve bitişi tespit edilememiştir.

Osman Bey: Sancakbeyliği görevinde 23 Ekim 1542 tarihinde Osman Bey bulunmakla birlikte, görevinin başlangıç ve bitişi belirlenmemiştir. Kendisi ile ilgili mühim bir konu ise daha sonraları Tırhala'da da sancakbeyliği yapmış olan Osman Şah Bey olup olmadığıdır. Adının geçtiği tespit edilebilen ilk belgede kendisine “*Mefahiru'l-ümerai'l-kiram Osman dame...*” lakabıyla hitap edilmektedir. Genel olarak bu cümleler sancakbeyi ve emirlere hitap için lakap olarak Osmanlı Devleti kâtipleri tarafından kullanılırdı. Fakat bu kullanım belgelerde süreklilik arz etmez, çoğu zaman isim vermeden veya sancak ve şahıs ismi ile birlikte “... *beyi*” olarak yazılırdı. Bu durumda yukarıdaki hitaptan Osman adlı beyin daha sonraları Mora, İnebahtı ve Tırhala'da sancak beyliği yapmış olan Osman Şah Bey olma olasılığını akla getirmektedir. Çünkü ilerde bahsedileceği üzere Osman Şah Bey, Yavuz Sultan Selim'in kızı Hanım Sultan'ın çocuğudur. Bunun yanında Sultan Süleyman tarafından da oldukça sevilmektedir. Aynı zamanda babasının vefatı sonrası, 16 yaş gibi çok genç bir yaşta Bosna'ya sancakbeyi olmuştur⁶⁶. Hem bu iki durum hem de belgedeki hitap şekli Osman Bey adlı kişinin Osman Şah Bey olma olasılığı düşünülebilir. Bu çalışmada ise iki şahıs elde kesin bir veri olmadığından ayrı değerlendirilmiştir.

Ali Bey: Osman Bey'den sonra 31 Mart 1550 tarihindeki bir kayıta bu görevde tespit edilen kişi ise Ali Bey'dir. Sancak görev süresi tespit edilemeyen Ali Bey'in daha sonra Tırhala Sancakbeyi olacak (Sofî) Ali Bey ile alakası bilinmemektedir.⁶⁷

⁶⁴ Kemal Paşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman* X. haz. Doç. Dr. Şerafettin Severcan, Ankara: TTK Basımevi, 1996, 110. Jorga, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, 2:327, 339.

⁶⁵ BOA. TT. d. 367, s. 231; Nejat Göyünç, “XVI. Yüzyılda Türk Askeri Tarihi İle İlgili Yeni Kaynaklar”, Birinci Askeri Tarih Seminer Bildirileri I, *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları*, (1983): 124.

⁶⁶ BOA. KK. d. 62, s. 146.

⁶⁷ BOA. KK. d. 209, s. 23.

Hüseyin Bey: Görevinin başlangıç tarihi tespit edilemeyen, Mart 1552 tarihinde Segedin Kalesi muhasarasına katılmış olan Hüseyin Bey, bu tarihte sancakbeyliği görevinde bulunmaktadır. Görevi üç yıllık bir süreden sonra 01 Ekim 1555'te Avlonya Sancağına atanmasıyla sona ermiştir.⁶⁸

Ali Bey: Hüseyin Bey'den sonra sancakbeyliğine aynı tarihte Avlonya Sancakbeyi olan Ali Bey atanmıştır. Ali Bey, Selanikî Mustafa Efendi'nin eserinde Sofî adıyla anılmakta olup sancakbeyliğinden evvel cebecibaşılık ve kapıcılar kethüdalığı görevlerini de yapmıştır. Bunun yanında Ali Bey'in Sultan II. Selim'in lalası olduğu ve Tırhala Sancakbeyliğindeyken gösterdiği hizmet üzere Maraş Beylerbeyliğine atandığı zikredilmektedir. Ali Bey'in bu göreve getiriliş tarihi tam olarak tespit edilememekle birlikte 11 Ekim 1554 tarihinde Avlonya Sancakbeyi olarak atanmış olduğu belgelerde kaydedilmiştir. Bu görevde uzun süre kalmadığı, Tırhala'ya sancakbeyi olarak 01 Ekim 1555 tarihli atama kaydından anlaşılmaktadır. Yine 9 Şubat 1556 tarihli bir belgede hala Tırhala Sancakbeyi olarak görünen Sofî Ali Bey, 1557'de mirahur, 1558'de ise Maraş Beylerbeyi olarak kaynaklar tarafından zikredilmektedir.⁶⁹

Mahmud Bey: Tırhala Sancakbeyliğinde Ali Bey'den sonra kaynakların zikrettiği Mahmud Bey'in sancakbeyi olarak görüldüğü en erken tarih 20 Aralık 1559 senesidir. Mahmud Bey'in bu göreve ne zaman başladığı bilinmemekle birlikte görevinin bitiş tarihi olarak Avlonya Beyi Mehmed Bey'in Sancakbeyi olmasına kadar bu görevi sürdürmüş olacağı

⁶⁸ BOA. ADVNSMHH. 1, s. 106; BOA. MAD. d. 68, s. 43a; BOA. A. RSK. d. 1455, s. 1; Abid Yaşaroğlu, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Koğuşlar 888 Numaralı Mühimme Defteri (1a-260a. Tahlil ve Transkripsiyon)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1995, 60.

⁶⁹ BOA. A. RSK. d. 1455, s. 1; BOA. ADVNSMHH. 2, s. 12; "Ve mukaddemâ Sofî Ali Beğ dimekle ma'rûf, kadimden Cebecibaşılıkda ve Kapucular-kethüdâlığında istihdâm buyurulup ve sancak ile kâmgâr olup, Şehzâde-i civân-baht ve sezâvâr-ı tâc u taht Sultân Selim Han-tâlebakâhu ve nâlemünâhu hazretleri lalası olmuş, mücidd ü sâ'î kimesnenün emeğiyle yapılu tekml olup yüz on lüle âb-ı zülâl-misal, ki her lüle dört masuradur, İstanbul içine gelüp dâhil olup câri olmuş iken ve mûmâ-ileyh Sofî Ali Beğ'e, Tırhala Sancağı-beği iken, hidmeti mukabelesinde Mar'aş Beğlerbeğiliği sadaka vü inâyet buyurulup ber-murâd olmuş idi...". Selanikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selanikî (971-1003/1563-1595)*, haz: Mehmet İpşirli, Ankara: TTK Basımevi 1999, I:3; Peçevi İbrahim Efendi eserinde Ali Bey'in Tırhala sancakbeyliğinden bahsetmez. Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981, I: 311. Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, çev. Seyit Ali Kahraman, yay. haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, I:294; Kenan Ziya Taş, *Osmanlılarda Lalalık Müessesesi*, Isparta: Kardelen Kitabevi, 1999. 114, 115.

düşünülmekteyse de farklı bir kayıta 24 Ocak 1564 tarihinden önce Osman Şah Bey'in bu görevi üstlenmesi, onun beyliğinin Osman Şah Bey'in sancakbeyi olmasına kadar sürdüğü düşünülebilir.⁷⁰

Mehmed Bey: Mahmud Bey'den sonra 24 Ocak 1564 Avlonya Beyi Mehmed Bey, Tırhala Sancakbeyi olarak atanmıştır. Mehmet Bey, tarihçi Selaniki'ye göre Çaçnigirbaşılıktan çıkmadır. Aynı yazar tarafından verilen malumatta, Zigetvar seferi esnasında (1566), Ösek kalesi yakınlarındaki Drava nehrini geçerken Ziruncuk (Kont Zerini-Zerniski) adlı kişinin, gemisine saldırması sonucu yaralandığı, hazinesinin de talan edildiği ifade edilmiş, bu haliyle Şiklos kalesine sığınmış, bir süre sonrada vefat etmiştir. Uzunçarşılı ve İsmail Hami Danişmend ise, Mehmed Bey'in Şiklos'da Ziruncuk (Kont Zerini-Zerniski) tarafından oğluyla birlikte şehit edildiğini belirtir.⁷¹

Osman Şah Bey: Yavuz Sultan Selim'in kızı Hanım Sultan'ın vezir İskender Paşa ile evliliğinden doğan Osman Şah Bey'in, doğum tarihi tahmini olarak 1500 senesi olarak gösterilmektedir. Osman Şah, babası İskender Bey'in katlinden sonra 16 yaşında Bosna Sancakbeyi oldu. 1518'de azledildikten sonra 1556'da tekrar Bosna Beyi olmuştur. Sultan Süleyman tarafından oldukça sevilen Osman Şah Bey, Sultanın son seferi olan Zigetvar'a da katılmıştır. Osman Şah Bey, Tırhala Sancağında Mehmet Beyin vefatı akabinde sancakbeyi olarak görülmektedir. Osman Şah Bey'in sancağın başına ne zaman geldiği bilinmemekle birlikte bir belgede 24 Ocak 1564 tarihinde Mora Beyi Haydar Paşa'nın vefatı üzerine Mora'ya bey olarak atandığına dair kayıt mevcuttur. Bu kayıta Osman Şah Bey'in Tırhala ve İnebahtı sancaklarını müştereken tasarruf etmekte olduğu yazılıdır. Buradan da Osman Şah Bey'in bu tarih öncesi her iki sancağın beyi olduğu ortaya çıkmaktadır. Kendisinden sonra Tırhala'ya Avlonya beyi

⁷⁰ BOA. ADVNSMHH. 4, s. 1.

⁷¹ BOA. ADVNSMHH. 6, s. 378; BOA. KK. d. 218, s. 33; BOA. KK. d. 219, s. 30, 165; BOA. KK. d. 665, s. 9; "...bu esnâda Tırhala Sancağı beği Çaçnigirbaşılıktan çıkan Mehmed Beğ Ösek kal'asi kurbında nehr-i Drava'yı gemiler ile geçerken Ziruncuk mel'ûn pusuya girüp nâgehânî gâflet ile Beği basup olanca hazinesin katarıyle alan u tâlân idüp bozup kendüzi yaralu iki hizmetkâr ile Şiklos kal'asına düşüp halâs olduğu haber gâyi' oldı..." Selanikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selanikî*, I:23; Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2000, 1:143; Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 2:412; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971, II:345.

Mehmed Bey, İnebahtı'ya ise Turahanlu/Turhanlu Mustafa bey atanmıştır.⁷² Fakat Osman Bey'in bu sancaklara hangi tarihte atandığı ve ne kadar süre ile bey olduğu meçhuldür. Bunun yanında Osman Şah Bey, Mart 1556-Ekim 1558 tarihli belgelerde Mora Sancakbeyi olarak görünmesi Mora-İnebahtı-Tırhala üçgeninde sancakbeyliğinin sürekli olarak değiştiğini göstermektedir.

Osman Şah Bey, 17 Temmuz 1568 tarihinde tekrar Tırhala ve İnebahtı Sancakbeyi olarak belgelerde zikredilmektedir. Bu tarihte Osman Şah Bey'in has geliri Tırhala ve İnebahtı ile birlikte 632.133 akçedir. Bu gelirin 211.256 akçesi İnebahtı, 420.877 akçesi ise Tırhala'dan elde edilmektedir. Bu kayıtların ifade edildiği belgede “ ...Osman Şah Bey'in sene 974 Şevvalinin on dördüncü gününden beri Tırhala ve İnebahtı sancakları tasarruf buyurulub...”⁷³ cümlesinden iki livanın sancakbeyliğinin 24 Nisan 1567'de tekrar Osman Şah Bey'e verildiği anlaşılmaktadır. Osman Şah Bey, 1571 tarihinde Tırhala Yenişehir'inde vefat etmiştir. Tırhala'daki cami, medrese, imaret ve türbesi vakıflarına kardeşi Süleyman Bey'in oğlu Mustafa Bey'i varis ve mütevellî koymuştur. Osman Şah Bey'in inşa ettirdiği Tırhala şehrindeki camilerden en önemlisi ve günümüzde de varlığını koruyan Osman Şah Camisi, Mimar Sinan tarafından 1567 tarihinde inşa edilmiş, *Tezkiretü'l-Ebniye Risalesi*'nde yüce camiler başlığı altında *Osman Paşa Camisi* adıyla zikredilmiştir.⁷⁴

⁷² BOA. KK. d. 218, s. 33. Uzunçarşılı, “Yavuz Sultan Selim'in Kızı Hanım Sultan ve Torunu Kara Osman Şah Bey Vakfiyeleri”, *Belleten*, 40 sy. 159, (1976): 474. Osmanlı tarihçilerinden Peçevi İbrahim Efendi ve Evliya Çelebinin eserlerinde Osman Şah Bey'in babası Kara Mustafa Paşa olarak addedilmektedir. Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, I:36; Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 8. Kitap*, haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, I:200-202; Mehmet Ali Ünal, “Evliya Çelebi'ye Göre Tırhala'da Osman Şah'a Ait Eserler”, *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, 4-6 Mayıs 2015, Saraybosna, Denizli (2015): 32.

⁷³ BOA. D. BŞM. d. 59, s. 4; BOA. DFE. RZ. d. 27, s. 244; TKGM. KKA. TT. d. 220, s. 18b ; BOA KK. d. 78, s. 56; BOA KK. d. 80, s. 89; BOA. KK. d. 665, s. 13.

⁷⁴ Sai Mustafa Çelebi, *Yapılar Kitabı, Tezkiretü'l-Bünyan ve Tezkiretü'l-Ebniye (Mimar Sinan'ın Anıları)*, haz. Hayati Develi, İstanbul: Koç Kültür Sanat Tanıtım, 2003, 99. Cami, 975/1569 tarihinde inşa edilmiş ise de 1569 tarihli defterde görülmemektedir. Cami ile ilgili en detaylı bilgi Evliya Çelebi tarafından verilmektedir. Ona göre cami küçük, süslü, aydınlık ve Osmanlı coğrafyasında İstanbul ve Bursa gibi birkaç şehir haricinde eşi benzeri bulunmamaktadır. Bunun yanında Osman Şah Bey'in yaptırmış olduğu medrese ile ilgili herhangi bir kalıntı mevcut değildir. Medresenin bulunduğu yer Osman Şah Bey'in inşa ettirdiği caminin yakınlarında olduğu tahmin edilmektedir. Evliya Çelebi ise şehirde altı

Bayezid Bey: Tırhala Sancakbeyliğinde Osman Şah Bey'den sonra Bayezid Bey'dir. Bayezid Bey'in bu göreve hangi tarihte atandığı bilinmese de 29 Mayıs 1571 tarihli bir belgede sancakbeyi olarak zikredilmektedir. Muhtemelen Osman Şah Bey'in yaşamının son günlerinde ataması yapılmıştır. Bayezid Bey bu görevde Halkulvad muharebesinde şehit olana kadar (13 Eylül 1574) kalmıştır.⁷⁵

Mustafa Bey: Bayezid Bey'in Halkulvad muharebesinde şehit düşmesinden sonra sancakbeyi olarak Mustafa Bey belgelerde zikredilmektedir. Mustafa Bey'in, 1576 tarihli bir kayıta Turahanoğlu Ömer Bey'in ceddinden olduğu belirtilmesi bu sülalenin hala Tırhala da etkin bir konumda olduğunu göstermektedir.⁷⁶ Mustafa Bey ile ilgili 24 Ekim 1574 tarihli kayıt, sancakbeyi olarak adının zikredildiği ilk kayıt olarak tespit edilmiştir. Mustafa Bey'in 23 Ocak 1577 tarihinden sonra Yanya Sancağına atandığı belgelerden anlaşılmaktadır. Bunun yanında 25 Mayıs 1578'de Tırhala Sancakbeyliğinde adı geçen Mustafa Bey'in aynı kişi olduğu düşünülmektedir.⁷⁷

Veli Bey: Tırhala Sancakbeyliğinde adı geçen Veli Bey, Çaşnigirbaşlıktan gelmekte olup bu görevinin akabinde sancağa çıkma kanunu nedeniyle Ohri Sancakbeyi atanmıştır. Fakat, Ohri Sancağının gelirinin düşüklüğü, Veli Bey'in geliri daha büyük bir sancak istemesine neden olmuştur. Sonuçta Veli Bey, Mustafa Bey'den sonra Tırhala'ya 23 Ocak 1577 tarihinde 410.243 akçe ile sancakbeyi olarak atanmıştır. Mustafa Bey ise Yanya'ya sancakbeyi olmuştur.⁷⁸

adet medrese olduğundan bahseder fakat sadece *Osman Şah Bey Medresesi*'ne değinir. Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 8. Kitap*, 1:200-203.

⁷⁵ "...Halkulvad kalesinde fevt olmuştur..." , BOA. KK. d. 82, s. 18; BOA. ADVNSMHH. 19, s. 244; BOA ADVNSMHH. 25, s. 299; BOA A.NŞT. d. 1072, s. 71; BOA A. NŞT. d. 1075, s. 75; BOA. KK. d. 223, s. 25; BOA. KK. d. 224, s. 174; BOA. KK. d. 226, s. 249; A. RSK. d. 1460, s. 69; BOA. KK. d. 65, s. 81.

⁷⁶ "Tırhala beyi olan Mustafa adem gönderüp zikr olan kazalarda ecdadınan Ömer Bey evkafının..." , ADVNSMHH. 29, s. 9.

⁷⁷ BOA. KK. d. 227, s. 31; BOA. KK. d. 228, vr. 24a; BOA. KK. d. 230, s. 86; BOA. ADVNSMHH. 29, s. 45; BOA ADVNSMHH. 32, s. 267; BOA. DFE. RZ. d. 49, s. 9; Süleyman Nacak, "34 Numaralı Mühimme Defteri (H. 986/M.1578) Transkripti ve Değerlendirmesi (164-326 Sayfaları Arası)", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2011, 102.

⁷⁸ "Müşarüniyleh Veli Bey der-i devlete âdem gönderüp bundan akdem südde-i saadetde çaşnigirler başı iken kanunları üzere Ohri Sancağı tevcih olunup müşir olmaduğun ve hala mezid-i inayet padişahımdan liva-i Tırhala sene 984 zilkadesin tesliminden kendüye inayet

Veli Bey, belgelerden anlaşıldığı kadarıyla 17 Haziran 1578'de bu göreve tekrar geri getirilmiştir. Veli Bey'in hangi tarih ve nedenle sancakbeyliğinden alındığı meçhuldür. Bu durumla alakalı 25 Mayıs 1578 tarihli başka bir hükmün hitap kısmında Tırhala Beyi ifadesinin akabinde Mustafa olarak devam etmesine karşın, ismin üzeri çizilerek Veli yazılmıştır.⁷⁹ Fakat aynı tarihli başka bir belgede ise sancakbeyi olarak Mustafa Bey kayıtlıdır.⁸⁰ Bu iki durum oldukça kafa karıştırıcıdır. Bu haliyle Veli Beyin Tırhala'ya atamasının yapıldığı 23 Ocak 1577'den belgelerde bu tarih için son görüldüğü 26 Ocak 1578 tarihine kadar sancakbeyi olarak görev sürdürdüğü, bu tarihten ikinci kez atandığı 17 Haziran 1578 tarihine kadar olan kısa sürede ise Mustafa Bey'in bu görevi üstlendiği düşünülmektedir.⁸¹ Veli Bey'in 11 Nisan 1581 tarihlerinde yine Tırhala Sancakbeyliği görevini sürdürdüğü belgelerden tespit edilmiştir.⁸²

Mustafa Bey: Veli Bey'den sonra Tırhala Sancakbeyliğinde adı geçen kişi Mustafa Bey'dir. Mustafa Bey, 16 Mart 1582 tarihli bir belgede Tırhala beyi iken Köstendil beyi olarak atandığı belirtilmiştir. Bu durumda Veli Bey ve daha önceki dönemlerde adı geçen Mustafa Bey ile bir ilişki kurulması akla gelmektedir. Ayrıca 01 Ağustos 1582 ile 27 Mayıs 1583 tarihlerinde de Tırhala Sancakbeyliğinde adı geçen Mustafa Bey'in aynı kişi olabileceği de düşünülmektedir.⁸³ Mustafa beylerle ilgili hâsıl olan bu karışık durum onların ayrı olarak değerlendirilmesinin daha doğru olacağını göstermektedir.

Behram Bey: Mustafa Bey'den sonra Tırhala'da 3 Temmuz 1583'de Behram Bey sancakbeyidir. Onun görevinin, 26 Aralık 1585 tarihinde de devam ettiği bu tarihli bir timar terakki kaydından anlaşılmaktadır. Bu kayıta Behram Bey, Üsküp Sancağında Kırçova Nahiyesinde 10.299

olunduğun bildurup hasları tedarik olmak babında inayet rica itmeğin sabıka liva-i mezbure beyi olub Yanya Sancağı virilen Mustafa Bey mutasarrıf olduğu... BOA. DFE. RZ. d, 49, s. 9. "Çaşnigirbaşı Veli Bey kanun üzere Ohri virilip müşir olmayub Tırhala Sancağı buyruldu. Fi 4 Zilkaade 984 berat aldı 410.243 akçe ile fi 4 muharrem sene 985"; BOA KK. d. 262. s. 5;

⁷⁹ "...Tırhala Sancağı giru sana mukarrer olmağın...", BOA ADVNSMHHM. 32, s. 167, 190.

⁸⁰ BOA ADVNSMHHM. 34, s. 246; Nacak, "34 Numaralı Mühimme Defteri (H. 986/M.1578) Transkripti ve Değerlendirmesi...", 102.

⁸¹ BOA. ADVNSMHHM. 32, s. 368.

⁸² BOA. A.NŞT. d, 110, s. 4; BOA. ADVNSMHHM. 32, s. 257; BOA. ADVNSMHHM. 37, s. 168; BOA KK. d. 237, s. 85

⁸³ BOA. KK. d. 665, s. 59; BOA. ADVNSMHHM. 44, s. 57; BOA. KK. d. 101, s. 12.

akçelik tımarı olan Darende Ahmed adlı kişiye, oldukça faydalı işler yaptığından, bin akçe terakki verilmesini istemiştir.⁸⁴

Ali Bey: Behram Bey'in akabinde Ohri beyi Ali Bey, 31 Mart 1586 Tırhala Sancakbeyi olarak atanmıştır.⁸⁵ Ancak sancakbeyliğinin ne zaman sonlandığı tespit edilememiştir.

Mustafa Bey: Ali Bey'den sonra Tırhala Sancakbeyliği vazifesinde Turahanoğullarından Mustafa Bey vardır. Bunun yanında 1576 tarihli kayıta adı geçen Ömer Bey ceddinden Mustafa ile Turahanoğlu Mustafa adlı kişilerin aynı kişi olma ihtimalleri yüksektir. Fakat bu durumu kanıtlayacak kesin veriler elde edilemediğinden ayrı kişiler olarak değerlendirilmiştir. Turahanoğlu Mustafa Bey'le ilgili ilk bilgi 10 Ocak 1588 tarihini taşımaktadır. Bu kayıta Mustafa Bey'den Solkol Akıncı Bey'i olarak bahsedilmiş, aynı zamanda Tırhala Sancakbeyi olduğu da vurgulanmıştır. Belgede Mustafa Bey'in ordunun Şark seferine gitmesi dolayısıyla, Bender muhafazası için tayin olunan diğer beylere ve askerlere serdar tayin olduğu belirtilmiştir. 8 Temmuz 1591 tarihli başka bir belgede ise hazineden sefer için aldığı 130.000 akçenin geri iadesi ile ilgilidir. Bu durum Turahanoğlu Mustafa Bey'in bu adla ikinci kez sancağa bey olduğunu göstermektedir. Çünkü ilerde de bahsedileceği üzere 30 Mart 1589 tarihinde Emrullah Bey sancakbeyi olarak zikredilmektedir.⁸⁶ Bu bahisle Turahanoğulları sülalesinin Tırhala da, hâkimiyet kurma tarihi olan 1395'den yaklaşık 200 yıl sonra da etkin olduğu görülmektedir.

Emrullah Bey: Tırhala Sancakbeyliğinde 30 Mart 1589 tarihinde Emrullah Bey görünmektedir. Bir iltizam kaydı olan belgede Emrullah Bey ile ilgili ilginç bir durum vardır. Golos, Çatalca ve Fenar mukataalarının iltizamını talep edenler arasında mirliiva-i Tırhala yani Tırhala Sancakbeyi olarak geçmektedir. Ancak aynı belgenin hemen alt kısmında iltizamın verilmesi ile alakalı kayıta "*hala Avlonya Sancağibeyi*" olarak adı zikredilmiştir. Bu durum sancakbeyi olarak atamasının yeni yapılmış olabileceğini veyahut her iki sancağı da aynı anda idare ettiğini düşündürmektedir. Kendisiyle ilgili Selanikî tarihinde verilen bilgide

⁸⁴ BOA. MAD. d. 15453, s. 4; BOA. KK. d. 99, s. 158.

⁸⁵ "Ohri beyi Ali beye virilmiştir." BOA. KK. d. 262, s. 5.

⁸⁶ Rumeli Sol Kol Akıncı Beyi, BOA. ADVNSMHH. 63, s. 23; BOA. ADVNSMHH. 64, s. 145; BOA. ADVNSMHH. 67, s. 150; BOA. A.RSK. d. 1469, s. 1; BOA. A. RSK. d. s. 1470, s. 1; BOA. A.RSK. d. 1471, s. 8; BOA. A. RSK. d. 1472, s. 10; BOA ARSK. d. 1473, s. 27.

Selanik Sancakbeyi Hasan, Avlonya Sancakbeyi Süleyman ve bir kısım beylerle birlikte Yanikkale muhasarasında (22 Ekim 1594) şehit düştüğü ifade edilmektedir.⁸⁷

Mustafa Bey: Emrullah Bey'den sonra Tırhala Sancağının beyi olarak kayıtlarda bir başka Mustafa Bey ile karşılaşılmaktadır. Bu Mustafa Bey'in daha önce sancakbeyi olan Turahanoğlu Mustafa Bey olma ihtimali varsa da “*Turahanoğlu*” ibaresi kayıtlarda geçmediğinden ayrı değerlendirilmiştir. Kendisiyle ilgili ilk kayıt 27 Şubat 1596 tarihine denk gelmekte, ikincisi ise 30 Ekim 1598'dir⁸⁸. Fakat sancakbeyliği süresinin başlangıcı ve süresi tespit edilememiştir.

Arslan Bey: Mustafa Bey'in akabinde kaynaklar Tırhala Sancakbeyi olarak Arslan Bey'i zikretmektedir. Sicili Osmanî'ye göre Hatvan beyliğinde uzun yıllar bulunmuştur. 1593-1594 tarihinde yapılan savaşta yiğitlik göstermiş, bunun üzerine daha sonra Tırhala Sancakbeyi olmuştur. 1608 tarihli vakfiyesinde Tırhala Sancağının kendisine “*ber-vech arpalık*” olarak verildiği kayıtlıdır. Arslan Bey bir kısım belgelerde 1602-1603 tarihlerinde, bir kısım belgelerde 1609 tarihinde, Üsküp Sancakbeyi olarak görülmektedir. Üsküp Sancakbeyliğinden evvel ise Yanya Sancakbeyidir. Bütün bu verilerden Arslan Bey'in önce Hatvan Bey'i, muhtemelen Tırhala Sancakbeyi Mustafa Bey'den sonrada Tırhala'ya sancakbeyi olduğu düşünülmektedir. Daha sonra ise sırasıyla Yanya, Üsküp Sancakbeyi ve Rumeli Beylerbeyi olmuştur.⁸⁹

Muharrem Bey: Tırhala Sancakbeyliğinde Arslan Bey'den sonra 10 Aralık 1600'de Muharrem Bey tespit edilmiştir. Muharrem Bey'den, 28 Mart 1603 tarihinde kaleme alınan belgede “*sabık mirliva*” olarak bahsedilmesi, görevinin bu tarihten önce sonlandığına delildir. Bunun

⁸⁷ BOA. KK. d. 5002, s. 240; Selanîkî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selanîkî*, 1:405.

⁸⁸ BOA. ARSK. d. 1474, s. 56; BOA. MAD. d. 15322, s. 6.

⁸⁹ Mehmed Süreyya, Sicil-i Osmanî, çev. Seyit Ali Kahraman, yay. haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, II:324; Evliya Çelebi, Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 8. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011, 2:624-626; Semavi Eyice “Arslan Paşa Cami-i”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 3 Ankara: TDV Yay., 1991:401; Mehmet İnbaşı ve Eyüp Kul, *Balkanlarda Bir Türk Şehri: Üsküp (Fetihten XVIII. Yüzyıl Kadar)*, Ankara: TTK Basımevi, 2018, 133, 166-170.

yanında 1 Temmuz 1606 tarihli belgede sancakbeyliğinden emekli olduğundan bahsedilmiştir.⁹⁰

Tırhala Sancağını XVI. yüzyılın sonlarına kadar idare etmiş olan 32 sancakbeyi tespit edilmiş olup, bunların ardından XVII. yüzyılın hemen başlarında **(Bulgar) Mehmet Bey**⁹¹ ve **Çerkez Çılağa Bey**⁹² adlı iki beyin görev yaptığı görülmektedir. Ancak bu tarihten sonraki beyler başka çalışmalara bırakılmıştır.

⁹⁰ BOA. KK. d. 142, s. 144; İE. ŞKRT. 1-92; BOA. İE. ML. 17-1595; Dilek Şahin, “XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu’da Celali Hareketleri (8 Numaralı Mühimme Zeyline Göre)”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2003, 149.

⁹¹ Muharrem Beyin akabinde sancakbeyliğinde ilk karşılaşılan kişi belgelerde Mehmet Bey, kaynaklarda ise Bulgar Mehmet Paşa olarak geçmektedir. Mehmet Paşa’nın sancakbeyliğinin başlangıcı tam olarak tespit edilememiştir. Peçevi İbrahim Efendi’nin eserinde 1601-1602 tarihleri arasındaki vakalar anlatılırken kendisine değinilmiştir. Yine kendisiyle ilgili Zilkade 1606 tarihli bir belgede de “sabık mirliva ifadesi kullanılması bu tarihten önce sancakbeyliğinin gerçekleştiğini gösterir. Peçevi tarihinde Budin seferi anlatılırken Serdar Lala Mehmet Paşa’nın Peçevi’ye anlattığı bir olayda Mehmet Paşanın sözü geçmiştir. Anlatılana göre Mehmet Paşa saraydan çıkma, yüzüz ve ne konuştuğunu bilmez bir kişiliktir. Tırhala Sancakbeyi olarak Budin’e kapanıp kaleyi savunmasına rağmen Ekmekçizade’nin serdara önerisiyle Tırhala Sancakbeyliği görevinden azledilmiş, sancakbeyliği de başkasına verilmiştir. Bu durumu kaldıramayan Mehmet Paşa, serdarın yanına gitmiş, aralarında geçen münakaşa sonucu Bulgar Mehmet Paşa öldürülmek istenmiştir. Araya giren kişilerin yardımıyla Bulgar Mehmet Paşanın öldürülmesi engellenmiştir. Bu haliyle Bulgar Mehmet paşanın görevinin sonlanmasının tarihi tam olarak tespit edilememiştir “*Mirliva-i sabık*”, BOA KK. d. 5169, s. 87; Peçevi İbrahim Efendi, Peçevi Tarihi, haz. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981, 2:233.

⁹² Tırhala Sancakbeyi Çerkez Çılağa Bey, 1605 ortasında Eğri Beylerbeyisi Sinan Paşa, Sirem, Semendire, Alacahisar beyleri ile Tatar ve Çerkezlerden oluşan askerlerle Uyvar kalesinin muhasarasında bulunmuştur. Çerkez Çılağa Beyin sancağın başına ne zaman geldiği ve ne kadar süre ile sancakbeyi olduğu meçhuldür. Naima Mustafa Efendi, Tarihi Naima, çev. Zuhuri Danişman, İstanbul: Zuhuri Danişman Yayınevi, 1967, I:437.

Sonuç

Osmanlılar tarafından 1395 tarihinde fethedilen Tırhala, kısa zaman sonra etrafındaki yerleşimlerle birlikte büyük bir sancağın merkezi olmuştur. Tırhala'nın fethedildiği andan itibaren uç teşkilatının en önemli merkezlerinden biri olması buraya atanacak kişilerinde müstesna bir karaktere sahip olmasını gerekli kılmaktaydı. Atanan kişilerin uç veya akıncı beyliğinin gerektirdiği sürekli hareket tarzıyla etraflarındaki yerleşimlere gazalar yapacak sağlam iradeli kişiler olması devletin atama kriterlerinden olduğu Tırhala'ya ataması yapılanlardan da gözlemlenebilmekteydi. Özellikle Turahanoğulları Tırhala'yı merkez yaparak bu gaza faaliyetlerini sürdürmüş, etrafındaki birçok yerleşimi devlet sınırlarına katmıştır. Sancak olarak teşkilatlanması sonrası idari yönden atanan yöneticiler açısından en dikkate değer durum ise Turahanoğulları sülalesinin sancağın idaresindeki hâkimiyetidir. Turahan Bey ile başlayan bu süreç oğlu Ömer Bey ve torunları Hasan Bey ve Mustafa Bey'le devam etmiştir.

Bunun yanında II. Mehmed'in lalası Zağanos Paşa ve II. Selim'in Lalası Sofu Ali Paşa gibi önemli görevler üstlenmiş olanlarda sancakbeyi olarak tayin edildiği anlaşılmaktadır. Yavuz Sultan Selimin torunu, Kanuni Sultan Süleyman'ınsa çok sevdiği Osman Şah Bey'de uzun yıllar Tırhala'nın idareciliğini yürütmüş, bugün Tırhala'da kalan Rumeli'deki en önemli eserlerden Osman Şah Camisini yaptırmıştır. Sancakbeyleri arasında 1558'de Ali Bey, Maraş, 1600'lerden sonra ise Arslan Bey, Rumeli Beylerbeyi olarak önemli makamlara gelmiştir. Yine Çaşnigirbaşlıktan çıkarak Tırhala Sancağına atananlar arasında Veli Bey ve Mehmet Beyler vardır.

Bazı sancakbeyleri ise önemli seferlere katılarak şehit olmuştur. Sinan Bey, Memlûklüler üzerine yapılan Mercidabık seferinde bulunmuş, Ridaniye seferinde şehit olmuştur. Keyvan Bey 1500 tarihinde Venediklilerle yapılan muharebede, Mihaloğlu Mustafa Bey, 24 Ağustos 1514'de yapılan Çaldıran muharebesinde, Mehmed Bey 1566'da Kanuni Sultan Süleyman'ın son seferi Zigetvar'da, Bayezid Bey ise 13 Eylül 1574'de Halkulvad muharebesinde şehit olmuştur.

Tırhala Sancağı İdarecileri

İdareci	Kaynakta Rastlanılan Tarih
Turahan Bey	1395-1402 1423-1455 öncesi
Sinan Bey	1411-1413
Ömer Bey (Turahanoğlu)	1455-1459 1462-1499?
Hamza Bey	1459-1460 1460-1462
Zağanos Paşa	1460
Kevvan Bey	1500? öncesi
Hüseyin Bey	1 Ağustos 1506
Hasan Bey (Turahanoğlu)	5 Nisan 1514-1523
Mustafa Bey (Mihaloğlu)	5 Nisan 1514-24 Ağustos 1514
Sinan Bey	24 Ağustos 1514-30 Ağustos 1517?
Mehmed Şah Bey	11 Ocak 1521
Ahmed Bey (Yahşibeyoğlu)	05 Ocak 1521
Muhammed Bey	928/1522
Zeynel Paşa	936/1529
Osman	23 Ekim 1542
Ali	01 Nisan 1550
Hüseyin Bey	26 Şubat 1552-01 Ekim 1555
Ali Bey/Paşa (Sofî)	01 Ekim 1555/?
Mahmud Bey	20 Aralık 1559-?
Mehmed Bey	24 Ocak 1564-974/1566 (öl.)
Osman Şah Bey	24 Ocak 1564-24 Nisan 1567/ 06 Haziran 1571(öl)
Bayezid Bey	29 Mayıs 1571-13 Eylül 1574 (öl.)
Mustafa Bey	24 Ekim 1574-23 Ocak 1578
Veli Bey	23 Ocak 1577-25 Mart 1577 /9 Aralık 1578-/11 Nisan 1581
Mustafa Bey	01 Eylül 1582-?
Behram Bey	3 Temmuz 1583
Ali Bey	31 Mart 1586
Mustafa Bey (Turahanoğlu)	10 Ocak 1588-8 Temmuz 1591
Emrullah Bey	30 Mart 1589-22 Ekim 1594
Mustafa Bey	27 Şubat 1596-?
Arslan Bey (Paşa)	1006/1597-?
Muharrem Bey	10 Aralık 1600

Tablo 1 Tırhala Sancağı İdarecileri

Kaynaklar

Arşivler:

A-Başbakanlık Osmanlı Arşivi

I- Bab-1 Asafî

ADVNSMHM. 1, 2, 4,6, 19, 25, 29, 32, 34, 37, 44, 63, 64, 67.

A.NŞT. d. 1100, 1072, 1075

A.RSK. d. 1455, 1460, 1469, 1470, 1471, 1472, 1473, 1474.

II- Bab-1 Defteri

D. BŞM.d. 59

III- Defterhane-i Amire

DFE. RZ. d. 27, 49.

IV- İbnül Emin

İE. ŞKRT. 1-92

İE. ML. 17-1595

V- Kamil Kepeci

KK. d. 61, 62, 65, 68, 78, 80, 82, 99, 101, 209, 218, 219, 223, 224, 226, 227, 228, 230, 237, 262, 142, 665, 5002, 5169.

VI- Maliyeden Müdevver

MAD. d. 7, 10, 68, 15453, 15322.

VII- Topkapı Sarayı

TS. MA.d. 5246-0001, 9255- 0001, 9772-0001, 10057-0001.

VIII- Tapu Tahrir

TT. d. 36. 77, 101, 105, 108, 367, 470.

B-Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi

I- Tapu Tahrir

TKGM. KKA. TT. d. 220.

Yayınlanmış Eserler:

AFYONCU, E., Otlukbeli Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 34:4-6, Ankara: TDV Yayınları, 2007.

ALİ, G. M, *Künhü’l-Ahbar, Fatih Sultan Mehmet Devri 1451-1481*, haz. M. Hüdai Şentürk, 2. Cilt, Ankara: TTK Basımevi, 2003.

Anonim Osmanlı Kroniği, haz., Necdet Öztürk, İstanbul: TDAV Yayınları, 2000.

Aşıkpaşazade, *Osmanoğulları’nın Tarihi*, haz., Kemal Yavuz, M. Yekta Saraç, İstanbul: K Kitaplığı, 2003.

BARKAN, Ö. L., “H. 933-934 (M. 1527-1528) Mali Yılına Ait Bir Bütçe Örneği”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15 (1-4), (1953/54): 251-329.

BAŞAR, F., “Fetret Devri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 12:480-482, Ankara: TDV Yayınları, 1995.

BELDİCEANU, N. - P. S. NASTUREL, “La Thessalie entre 1454/55 et 1506”, *Byzantion*, 53, (1983): 104-156.

BİTLİSİ, İ., *Heşt Behişt VII. Ketibe Fatih Sultan Mehmet Devri 1451-1481*, çev., Muhammed İbrahim Yıldırım, Ankara: TTK Basımevi, 2013.

BİTLİSİ, İ., *Heşt Bihışt*, haz., M. Karataş-S. Kaya-Y. Baş, II. Cilt, Ankara: BETAV, 2008.

BİTLİSİ, Ş., *Selimname*, haz., Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar, Ahmet Gül, İstanbul: İSİS, 1995.

ÇAKAR, E., “Kanuni Sultan Süleyman Kanun-nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun İdari Taksimatı” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1), (2002): 261-282.

ÇELEBİ, S. M., *Yapılar Kitabı, Tezkiretü’l-Bünyan ve Tezkiretü’l-Ebniye (Mimar Sinan’ın Anıları)*, haz., Hayati Develi, İstanbul: Koç Kültür Sanat Tanıtım, 2003.

- ÇELEBİ, B. A., *Târîh-i Behiştî: Vâridât-ı Sübhânî ve Fütûhât-ı Osmânî II (791-907/1389-1502)*, haz. Fatma Kaytaç, Ankara: TTK Basımevi, 2016.
- ÇELEBİ, H., *Haydar Çelebi Ruznamesi*, haz. Yavuz Senemoğlu, İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- ÇELEBİ, E., *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 8. Kitap*, haz., Seyit Ali Kahraman, 1. cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- , *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi 8. Kitap*, haz. Seyit Ali Kahraman, 2. cilt, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- DANIŞMEND, İ. H., *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Yayınevi, 2. cilt, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.
- DEDE M. A., *Müneccimbaşı Tarihi*, çev. İsmail Erünsal, 1. cilt, İstanbul: Kervan Ofset, 1974,
- DELİLBAŞI, M., “First Ottoman Settlements in Thessaly Region” *İki İmparatorluk Tek Coğrafya: Bizans’tan Osmanlı’ya Geçişin Anadolu ve Balkanlar’daki İzleri*, haz. Şahin Kılıç, Selçuk Aydar, İstanbul: İthaki Yayınları, 2013.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, ed. Hakkı Dursun Yıldız, 10. Cilt, İstanbul: Çağ Yayınları, 1989.
- DUKAS, *Bizans Tarihi*, çev. VL. Mirmiroğlu, İstanbul: İstanbul Fethi Derneği Yayınları, 1956.
- EFENDİ, S. M., *Tarih-i Selanîkî, (971-1003/1563-1595)*, haz. Mehmet İpşirli, 1. cilt. Ankara: TTK Basımevi 1999.
- EFENDİ, N. M., *Tarihi Naima*, çev., Zuhuri Danışman, 1. cilt İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, 1967.
- EFENDİ, P. İ., *Peçevi Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, 1. cilt. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
- , *Peçevi Tarihi*, haz. Bekir Sıtkı Baykal, 2. cilt. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.

- EFENDİ, Hoca Saadettin, *Tacü't-Tevarih*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, I. cilt, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- , “*Tacü't-Tevarih*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, III. cilt, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- EFENDİ, G. M. A, “*Kitabü't- Tarih-i Kühü'l-Ahbar* (Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi'ndeki 901 ve 920 No.'lu Nüshalara Göre), haz. Ahmet Uğur vd., Kayseri: 1997.
- EMECEN, F., “Zağanos Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 44:72-73, Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- , “Turahan Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 41:405-407, Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- , “Uç Beyi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 42:38-39, Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- , “Kosova Savaşları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 26:221-224, Ankara, TDV Yayınları, 2002.
- ENVERİ, *Düstürname-i Enveri (Osmanlı Tarihi 1299-1465, 19-22. Kitaplar)*, çev. Necdet Öztürk, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2012.
- EYİCE, S., “Arslan Paşa Camii”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 3: 401-402, Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- , “Hertrandon de la Broquiere ve Seyahatnamesi (1432•1433)”, *İslam Tetkikleri Enstitüsü*, 4. Cüz 1-2, (1975): 85-126.
- , “Beylerbeyi Camii ve Külliyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 6: 74-75, Ankara: TDV Yayınları, 1992.
- GÖKBİLGİN, M. T., *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul: İşaret Yayınları, 2007.
- GÖYÜNÇ, N., “XVI. Yüzyılda Türk Askeri Tarihi İle İlgili Yeni Kaynaklar”, Birinci Askeri Tarih Seminer Bildirileri I, *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları*, (1983): 121-130.

- HADÎDÎ, *Tevarih-i Al-i Osman (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Marmara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991.
- HEYWOOD, C., “Osmanlı Döneminde Via Egnatia: 17. Yüzyıl Sonu ve 18. Yüzyıl Başında Sol Kol’daki Menzilhaneler”, *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnati (1380-1699)*, ed. Elizabeth A. Zachariadou, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- İNALCIK, H., *Fatih Devri Üzerine Tetkikler I*, Ankara: TTK Basımevi, 2004.
- , “Rumeli”, *İslam Ansiklopedisi*, 9:766-773, İstanbul: MEB, 1964.
- , “Murad I”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 31:157-164, Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- , “Türkler ve Balkanlar”, *Balkanlar*, İstanbul: OBİV Yayınları, 1993, 9-32.
- , “The Ottoman Turks and The Crusades 1329-1451”, *a History of The Crusades*, Volume VI. General Ed. Kenneth M. Setton, eds. Harry E. Hazard and Norman P. Zacour, Madison: The University of Wisconsin Press, 1989.
- İNALCIK, H. ve Mevlûd O., “Yeni Bulunmuş Bir Gazavât-ı Sultan Murad”, *DTCFD*, 7, sy. 2 (1949): 481-495.
- İNBAŞI, M., “Balkanlar’da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti”, *Türkler*, 9:154-164, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- İNBAŞI, M. ve Kul, E., *Balkanlarda Bir Türk Şehri: Üsküp (Fetihten XVIII. Yüzyıl Kadar)*, Ankara: TTK Basımevi, 2018.
- KAYA, E. S., “Sinan Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 37:228-229, Ankara: TDV Yayınları, 2009.
- KAYAPINAR, L., “Osmanlı Klasik Dönemi Mora Tarihi”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1999.
- , “Süleyman Çelebi, “Emîr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 38:82-85, Ankara: TDV Yayınları, 2010.

- , “Yunanistan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması (1361-1461), Türkler, 9:187-195, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- KAZICI, Z., “Alay”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2: 347-348, İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- KEMAL, İ., *Tevârih-i Âl-i Osman IV. Defter (Transkripsiyon)*, haz. Koji Imazawa, Ankara: TTK Basımevi, 2000.
- KEMAL, İ., *Tevârih-i Âl-i Osman VII. Defter (Tenkitli Transkripsiyon)*, haz. Şerafettin Turan, Ankara: TTK Basımevi, 1991.
- KEMÂL, İ., *Tevârih-i Âl-i Osmân VIII. Defter (Transkripsiyon)*, haz. Ahmet Uğur, Ankara: TTK Basımevi, 1997.
- KİEL, M., “Tırhala”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 41: 114-116, İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- KUNT, İ. M., *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1978.
- JORGA, N., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 1. cilt. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005.
- , *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* 2. cilt. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005.
- MOLLAOĞLU, F. K., “*Laonikos Chalkokondyles’in Kroniği ve Değerlendirilmesi (V.-VII. Bölümler)*”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2005.
- NACAĞ, S., *34 Numaralı Mühimme Defteri (H. 986/M.1578) Transkripti ve Değerlendirmesi (164-326 Sayfaları Arası)*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2011.
- NEŞRÎ, M. M., *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013.
- NEŞRÎ, M., *Kitab-ı Cihân-nümâ, Neşri Tarihi*, haz. Faik Reşit Unat, Mehmet A. Köymen, 2. cilt. Ankara: TTK Basımevi, 1949.

- ORUÇ BEY, *Oruç Beğ Tarihi (Osmanlı Tarihi 1288-1502)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008.
- OSTROGORSKY, G., *Bizans Devleti Tarihi*, Ankara: TTK Basımevi, 2011.
- PAŞAZADE, K., *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Doç. Dr. Şerafettin Severcan, X. cilt. Ankara: TTK Basımevi, 1996.
- RASİM, A., *Osmanlı Tarihi*, 1. cilt. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2000.
- SÂDETTİN, Hoca, *Tacü't-Tevarih II*, Toronto Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası.
- SPHRANTZES, G., *The Fall of The Byzantine Empire A Chronicle by George Sphrantzes*, Trans. Marios Philippides, Amherest: The University of Massachusetts Press, 1980.
- SÜREYYA, M., *Sicil-i Osmanî*, çev. Seyit Ali Kahraman, yay. haz. Nuri Akbayar, 1 cilt, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- , *Sicil-i Osmanî I-VI*, çev. Seyit Ali Kahraman, yay. haz. Nuri Akbayar, 2. cilt, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- ŞAHİN, D., “*XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu’da Celali Hareketleri (8 Numaralı Mühimme Zeyline Göre)*”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2003.
- TAŞ, K. Z., *Osmanlılarda Lalalık Müessesesi*, Isparta: Kardelen Kitabevi, 1999.
- TODOROV, N., *The Balkan City, 1400—1900*, Seattle: University of Washington Press, 1983.
- TURSUN BEY, *Tarih-i Ebü'l Feth*, haz. Mertol Tulum, İstanbul: Baha Matbaası, 1977.
- UZUNÇARŞILI, İ. H., *Osmanlı Tarihi*, 1. cilt. Ankara, TTK Basımevi, 1996.
- , *Osmanlı Tarihi*, 2. cilt. Ankara, TTK Basımevi, 1996.
- , *Çandarlı Vezir Ailesi*, Ankara : TTK Basımevi, 1988.
- , “Yavuz Sultan Selim’in Kızı Hanım Sultan ve Torunu Kara Osman Şah Bey Vakfiyeleri”, *Belleten*, 40 sy. (1976): 457-478.

ÜNAL, M. A., “Evliya Çelebi'ye Göre Tırhala'da Osman Şah'a Ait Eserler”, *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildirileri, 4-6 Mayıs 2015, Saraybosna, Denizli* (2015): 29-40.

YAŞAROĞLU, A., *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Koğuşlar 888 Numaralı Mühimme Defteri (1a-260a. Tahlil ve Transkripsiyon)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1995.

Yücel Y. ve Cengiz, H, E., “Rûhi Tarihi-Oxford Nüshası-Değerlendirme, Metnin Yeni Harflere Çevirisi. (466 sayfa tıpkıbasım ile)” *Belgeler*, TTK Basımevi, 14, Sy.18, (1989-1992): 359-472.

Zinkeisen, J. W., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, 1. cilt. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2011.

-----, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, 2. cilt. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2011.